

01/296

WEBBER, Sheila: Conceptions of information literacy: new perspectives and implications = J.Inf.Sci. 26.vol. 2000. 6.no. 381-397.p. Bibliogr. 50 tétel.

Az információs jártassággal kapcsolatos fogalmak. Új perspektívák és hatások

Használók képzése; Információtechnológia; Terminológia

A szerzők ismertetik az „információs jártasság” néhány definícióját, és megemlítenek néhány, az információs jártasság oktatására irányuló kezdeményezést. Kimutatják annak a megközelítésnek a hiányosságait, amelyek szerint az információs jártasság leegyszerűsíthető egy sor egyedi képességre, s közreadnak más koncepciókat is. Korábbi kutatások szerint kevés információ áll rendelkezésre ar-

ról, hogy a hallgatók hogyan tapasztalják és határozzák meg az információs jártasságot. A szerzők ismertetik a University of Strathclyde hallgatóinak válaszait, akik egy információs jártassági kurzuson vettek részt. A válaszokat két modellhez kapcsolják. Ezután az eddigi fejlemények és saját kutatásaik alapján két kérdéssel foglalkoznak: 1) megfelelő pedagógiai módszerek az információs jártasság oktatásához, 2) információs jártasság mint önálló tudományág. Végül további kutatási területeket javasolnak, és azt ajánlják, hogy az információs szakemberek vállaljanak vezető szerepet ennek az állandóan fejlődő területnek a definiálásában.

(Autoref.)

Lásd még 288

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

01/297

LE ROARER, Pierre: Les livres électroniques ou le passage = Documentation. 37.vol. 2000. 5-6.no. 298-311.p. Bibliogr. 19 tétel.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Az elektronikus könyvek kifejlődése és jelenlegi állapota

Elektronikus könyv

Fejlődésnek hosszú története során a könyv napjainkra gyökeresen átalakult. Ennek oka a számítógéppel olvasható digitális szövegek világméretű térhódítása. A nyomtatott formáról az elektronikusra való átalakulás az olvasókat és a kiadói ipar szakembereit egyaránt érinti. A szerző először az elektronikus könyv fogalmát vizsgálja, majd elemzi a már meglévő és a közeljövőben várható elektroni-

kus-könyv formátumok technikai, gazdasági és szerkesztési jellemzőit. A szabványosítás kérdését is felveti, majd a digitális olvasás egy másik megközelítését és a kiadói ipar várható jövőjét vázolja fel.

(Autoref. alapján)

01/298

LANDONI, M. – WILSON, R. – GIBB, F.: From the Visual book to the WEB book: the importance of design = El.Libr. 18.vol. 2000. 6.no. 407-419.p. Bibliogr.

Elektronikus könyvek tervezése a „Visual book” és a „WEB book” nevű kutatási programok eredményei

Elektronikus könyv; Fejlesztési terv

A cikk két, elektronikus-könyv előállításra irányuló tanulmány eredményeit ismerteti. A „Visual book” a könyv vizuális komponensének fontosságát vizsgálta a hatékonyabb elektronikus könyvek előállítására szempontjából, a „WEB book” pedig a „Visual book” eredményeit alkalmazta az elektronikus könyvek világhálón való publikálására. Mindkét tanulmány felmérte, hogy milyen fajta könyvek a legmegfelelőbbek az elektronikus változat kifejlesztéséhez, és mindkettő külön választotta a referenz-műveket a folyamatos olvasásra szánt könyvektől. Ez utóbbihoz tartoznak a tudományos publikációk és a tankönyvek; e két kategória mindkét projekt kísérleteinek tárgyát képezte. A cikk bemutatja mindkét projekt eredményeit, és mérlegeli, hogyan lehetne alkalmazni őket hatékonyabb elektronikus könyvek előállítására.

(Autoref.)

01/299

ODER, Norman: E-audio is on the horizon = Libr.J. 125.vol. 2000. 19.no. 42-43.p.

E-audio (elektronikus hangskönyv) a láthatáron

Elektronikus könyv; Hangos könyv

Alig hogy az elektronikus könyvek kezdik elfoglalni helyüket a könyvtárakban, megjelent a hangos

könyvek elektronikus, letölthető változata is. Míg az elektronikus könyv az olvasótól új olvasási mód megtanulását, megszokását igényli, az elektronikus hangskönyv „olvasása” nem különbözik az audio-kazetta, vagy a CD használatától. Egyelőre még számos ismeretlen tényező van: a különböző formátumok versengenek az elfogadtatásért, a szabványok pedig még hiányoznak. Jelenleg az elektronikus hangskönyvek piacának egyik főszereplője az Audible.com, mely több mint 160 audio-szolgáltató kínálatát nyújtja, köztük a legnagyobb hangskönyv előállítókét.

Kezdetben az Audible fájlokat csak speciális lejátszóval lehetett használni, ma azonban az Audible az MP3 lejátszókhöz is alkalmazkodott. Bár az Audible elsődleges piaca az egyéni vásárló, néhány könyvtáros már kapcsolatba lépett a céggel. Az elektronikus hangskönyvek esetében is felmerül az összes szokásos probléma: a biztonság, az árazás, a katalogizálás és a kölcsönzés gondjai. A nagy kiadók közül a Random House vállalkozott az Audible-val közös kiadásra, s ma már megjelentettek letölthető hangos könyvként olyan művet, amely keménykötéses változatában a bestseller-lista élén áll.

A hangskönyveket előállító Books on Tape azt tervezi, hogy saját honlapjáról teszi letölthetővé egyes kiadványait. Az első hangos irodalmi MP3 formátumú honlapot (MP3Lit.com) a Salon.com média-cég vásárolta meg nemrég, és magazinjában sorozatban közölte (valós időben, le nem tölthető módon) egy új regényt, egy hónappal annak könyv alakú megjelenése előtt. További fejlemények az audiohighway.com megjelenése, mely kizárólag ingyenes audio-tartalmat kínál (közte néhány könyvet is), és a mediabay.com mely a Windows Media Playerrel rendelkező PC-k által letölthető könyveket árul.

(Mohor Jenő)

PETERS, Thomas A.: Gutterdämmerung (twilight of the gutter margins): e-books and libraries = Libr.Hi Tech. 19.vol. 2001. 1.no. 50-62.p. Bibliogr.

Az elektronikus könyv forradalma és a könyvtárak

Elektronikus könyv

Az e-könyvek hamarosan napjaink kultúrájának jellegzetes és állandó részévé válnak. A hordozható leolvasók megjelenése után a piacon egyre-másra tűnnek fel a különféle olvasókészülékek. Két alapkérdést kell tisztázni: miképpen hasznosíthatók az e-könyvek, és mit kezdjenek velük a könyvtárosok; egyik sem triviális vagy felesleges kérdés, mivel az új technológiák elterjedése hosszú ideig tart. Az e-könyvek „forradalma” egy sor technikai vívmányt feltételez: a nagysebességű nyomtatóktól a digitális tintáig. Crawford az e-könyvek kilenc fajtáját különbözteti meg, néhány példa: vannak speciális olvasókészülékek, személyi digitális segítők (personal digital assistants, PDA), felolvasó szoftverek és webes, e-könyvekből álló könyvtárak.

A hardverkérdés is izgalmas; az e-könyvek mozgalma 1998 őszén indult, amikor a Rocket eBook és a SoftBook vállalat forgalomba hozta olvasókészülékeit. A Gemstar 2000 elején felvásárolta a NuvoMediat és a SoftBookot, és dolgozni kezdett második generációs készülékén (az RCA REB 1100 és az RCA REB 1200 már 2000 végén kapható volt, de már újabbak is fejlesztés alatt állnak: GoReader, eBookMan, CyBook, Korea eBook).

Többen úgy vélik, hogy az olvasókészülékek feleslegesek, de bár a PDA-kat sem kifejezetten az olvasási tevékenység segítésére tervezték, mégis alkalmasak erre (Palm Pilot, Visor, Pocket PC). A jövőben a háromféle hordozható készülék (a PDA-k, az olvasók és a mobiltelefon) össze fog olvadni: egy mobil, több célra is alkalmas kommunikációs, számítástechnikai és leolvasó eszköz lesz belőlük. Az elmúlt néhány évben seregnyi platformtól független leolvasó-szoftver született az online olvasás meg-

könnyítésére (Acrobat Reader, Microsoft Reader, netLibrary Reader, Peanut Reader).

Új jelenség a különböző webes e-könyvtárak felbukkanása. A netLibrary volt az első fizetős, általános gyűjtőkörű web-könyvtár, amelyet azután olyan sikeres, ingyen használható gyűjtemény követett, mint a Gutenberg-projekt. (A netLibrary árpolitikája a nyomtatott könyvek terjesztésében már alkalmazott gyakorlatot követte.) A specializáltabb gyűjtemények kevésbé látványosan, de folyamatosan fejlődnek, és hosszú távon igen hasznosak lesznek majd.

Megjelentek újfajta árképzést és terjesztési megoldásokat követő webes könyvtárak is a piacon. A Questia, amely „a világ legnagyobb digitalizálási programja”-ként hirdeti magát honlapján, ötven ezer bibliográfiai rekordjának ingyenes elérését fontolgatja; különböző időtartamra lehet „beiratkozni”, s ezért teljes szövegeket és szolgáltatásokat is biztosítanak. Az Ebrary azt tervezi, hogy ingyenes online elérést nyújt teljes szövegű információihoz, díjszabása pedig hasonló a jelenlegi könyvtári xeroxinghez.

Az e-könyvek „forradalma” a tartalomszolgáltatás új rendszereiben, a digitális szerzői jogok kezelésének mikéntjében és az érdekeltek (szerzők, kiadók, szállítók, könyvkereskedők, könyvtárosok és olvasók) közötti hatalmi harcban nyilvánul meg.

A legtöbb forradalomhoz hasonlóan az elektronikus könyv forradalma is nyugtalanítóan és zűrzavarosnak látszik. Ahhoz, hogy jobban megértsük a folyamat lényegét, különbséget kell tennünk a szövegek és a szöveghordozók között. A Huckleberry Finn című Mark Twain-regény pl. olcsó, puhafedélű kiadásban, egy elegáns sorozat tagjaként és online változatban is olvasható; de a szöveg ugyanaz, noha más hordozón jelenik meg. Több ezer éve kétfajta alapvető viszony létezik a szöveg és a szöveghordozó között, a statikus és a dinamikus kapcsolat. Statikus a kapcsolat a „hagyományos” könyv, a mikroformátumú dokumentumok vagy

akár a sírkövek stb. esetében. A dinamikus hordozókön a szöveg módosítható, viszonylag egyszerű módon bővíthető vagy törölhető; ilyen a viasz- és a palatábla, a tévékészülék, a személyi számítógép, és az elmúlt két évben az olvasókészülék is.

Ez az alapvető, s talán már visszafordíthatatlan változás nagy hatást gyakorol mind a kultúrára, mind a társadalomra. Minden bizonnyal alapjaiban rendíti meg a könyvtárakat is, hiszen azok eddig csak statikus dokumentumokkal foglalkoztak. Az is lehet, hogy „ki kell szállniuk” a szöveghordozók piacáról, és feladatuk már csak a gyűjtés, szervezés, leírás, szétsugárzás és a tartalomhoz való folyamatos hozzáférés biztosítása lesz (függetlenül a szöveg hordozójától).

Az elektronikus könyvekkel foglalkozó szakirodalom zöme a hardverre, a szoftverre, a fájl-formátumokra és a szerzői jogokra koncentrál, noha ennél fontosabb a szövegeknek a visszakeresés utáni módosítása, átszerkesztése. Ezen túlmenően kereshet és navigálhat a szövegben, jegyzeteket, megjegyzéseket írhat bele, kiemelhet, aláhúzhat, kimásolhat vagy éppenséggel beszúrhat egy-egy részt. (Az elektronikus könyv révén a „kollektív olvasás” lehetősége ismét adott lesz: pl. a tanár és diákjai közösen dolgozhatnak egy adott szöveggel), s egy másik érdekes típust testesít meg a gombnyomásra hangosítható, „beszélő” e-könyv, de a jövő még újabbakat is tartogat bizonyára.

A könyvtáraknak lassacskán meg kell jelenniük az olvasókészülékek piacán:

- az olvasókészülékeket „testre kell szabni”;
- kísérletek igazolják, hogy sokkal egyszerűbb elő-re „betölteni” a kölcsönzendő anyagot, és aztán az egész „minikönyvtár” kölcsönözni, mint az olvasóra bízni a válogatást, és utána betölteni;
- a szabványok és a terjesztés módozatai is lényegesek: pl. hogy mikor lesz mód arra, hogy a megvásárolt e-szöveget egynél több készülékre töltsük le, s mikor lesznek a készülékek csereszabatosak – ezért is kell mindig részt vennie a

szakma képviselőinek a döntések előkészítésében.

Az is izgalmas kérdés, hogy milyen szerep jut majd a könyvtáraknak az elektronikus tartalmakhoz kapcsolódó szerzői jogok kezelésében. Erre a Glassbook könyvtári szerver-szoftver kínálkozik mintául: ennek segítségével minden felhasználó nyomom követhető. Rendkívül nehéz lesz azoknak a kisebb terjedelmű szöveg-tömegeknek a kezelése, amelyek egyre-másra keletkeznek: az e-tartalmak piaca hamarosan e-folyóirat-cikkek és -könyvfejezetek piacává alakulhat át.

Mit tegyenek a könyvtárosok? Továbbra is segíteniük kell az olvasóknak igényeik kielégítésében és védelmeznüik kell az olvasók érdekeit. Továbbra is kísérelteznüik kell a dinamikus olvasó-eszközökkel. Együtt kell működniük a szerzőkkel, a kiadókkal, szállítókkal stb. az új árképzési megoldások kialakításában. Ahogy az e-könyv egyre jobban kifejlődik, hatékonyan kell megtervezniük az átmenetet a szövegek és hordozóik statikus korszakából a dinamikus korszakba, és szakértelmük birtokában gondozniük és segíteniük kell a visszakeresés utáni komplex tevékenységet.

(Hegyközi Ilona)

01/301

RANDOLPH, Susan E.: Are e-books in your future? = Inf. Outlook. 5.vol. 2001. 2.no. 22-28.p.

Res. francia és spanyol nyelven.

Kinek a számára van az e-könyveknek jövőjük?

Elektronikus könyv

Az elektronikus könyveknek vannak olvasói: a gyengénlátók a változtatható betűtípus és -méret, a műszaki kézikönyv-használó a linkek, a kutató a tárgyszavas keresési lehetőség, a távoktatásban részt vevő a hozzáférhetőség, az éjszakai olvasó a sötétben olvasás lehetősége miatt. A multimédiás lehetőségek növekedésével pedig újabb olvasói lesz-

nek: a nyelvtanuló, aki a kiejtést is hallani akarja; az életrajz-olvasó, aki valamely színpadi mű előadásának részletét is meg akarja nézni stb. Az elektronikus könyv kezdetben floppyn és CD-ROM-on jelent meg, de igazi piaca csak a kézikönyveknek és a játékoknak volt, mindazonáltal vannak könyvtárak, ahol az ilyen CD-ROM-okat az audio-CD-hez hasonlóan kezelik és kölcsönzik.

Az újabb, weben terjesztett elektronikus könyv formátumok most kezdik megtalálni útjukat a könyvtárakba. Ezeknek két változata van: a zárt, olvasókészülethez (NuovoMedia, SoftBook, Rocket Reader, újabban Gemstar REB1100 és REB1200) kötött, és a nyitott, számítógéppel olvasható elektronikus könyv. Az előbbi nem tölthető át egyik készülékről a másikra, nem nyomtatható ki, de a Gemstar olvasókészülékekre telefonvonalon tölthető le az új kiadványok, ill. számos periodika (köztük napilapok) elektronikus változata. A nyitott, többcélú készüléken használható elektronikus könyvek szállítói nem készüléket, hanem szoftvert gyártanak. Egyesek (pl. netLibrary) csak a hálón, mások (Adobe és a most belépő Microsoft) hálón és CD-ROM-on is szállítanak. E szállítók legtöbbje (Microsoft, Glassbook, Librius stb.) támogatja a formátumok szabványosítását is.

Az elektronikus könyvek könyvtári kezelése terén említést érdemel a 250 kiadó könyveinek elektronikus változatát kínáló Glassbook Library Server, egy web-alapú rendszer azon könyvtáraknak, melyek elektronikus könyveket akarnak kölcsönözni olvasóiknak (a rendszer ellenőrzi a Glassbook Reader szoftver eredetiségét és letölti a kívánt művet, mely a kölcsönzési idő lejártával egyszerűen eltűnik a képernyőről). A zárt elektronikus könyvek kölcsönzése terén érdekes az Arlington megyei könyvtár kísérleti programja, melynek során tematikusan feltöltött Rocket Reader készülékeket kölcsönöznek, nagy forgalommal, hosszú előjegyzési listával.

(Mohor Jenő)

01/302

SHELLING, Jane: Electronic journals: practical suggestions for setting up access = Aust.Lib.R.J. 49.vol. 2000. 4.no. 363-368.p.

Elektronikus folyóiratok: gyakorlati tanácsok a hozzáféréshez

Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés; Szakönyvtár -orvostudományi; Számítógép-hálózat

A nagy könyvtárak számára jó megoldás lehet a közvetítők (aggregators) alkalmazása az elektronikus folyóiratok előfizetésekor, de a kis költségvetésűek valószínűleg jobban járnak, ha maguk szervezik meg az ezekhez való hozzáférést. Persze számos kelepce vár rájuk. Szerencsére a cikk szerzője már végigjárta ezt az utat, és számos jó tanáccsal siet segítségünkre.

Eleinte egyszerűen mentek a dolgok. Az olvasók számára összeállítottak egy betűrendes listát azokról a folyóiratokról, melyekre előfizetésük volt, s amelyek elektronikus változatához ezáltal korlátlan hozzáférést nyertek. A címek mellett feltüntették az URL-t, a felhasználói nevet és a jelszót. Azonban egyre növekedett az elektronikus folyóiratok száma, és nőtt az irántuk való igény is. Így hát az Act Health and Community Care Library könyvtárosai elhatározták, hogy az Ebsconál előfizetett 550 nyomtatott folyóirat mellett ezek közül is hozzáférhetővé tesznek annyit, amennyit csak lehet. Nem tartott sokáig az a naiv elképzelésük, hogy mivel amúgy is előfizetők az Ebsconál, automatikusan hozzá fognak férni a cég honlapján keresztül az összes általuk járatott periodikum online változatához. Az Ebsconak azonban sajnos gyenge pontja volt az online a folyóiratokhoz való hozzáférés biztosítása. Ugyan igyekezett közvetíteni a kiadók és az előfizetők között, de gyakran előfordult, hogy a kiadók nem voltak eléggé készségesek. Végül mégis sikerült az ő közbenjárásuk révén kb. negyven folyóirat teljes szöveges online változatát használatba venni.

A szerző következő lépésben a könyvtár folyóirat állományáról kiadott tájékoztató füzetet vette munkába. Késsel jelölte meg azokat az elektronikus folyóiratokat, amelyekhez a könyvtár az Ovid Technologies nevű cégen keresztül fizetett elő, sárgával, melyekhez az Ebsco nyújtott hozzáférést. Maradtak azok az online periodikumok, amelyekhez való hozzáférést magának kellett megszerveznie. Ezek között voltak teljes szövegeűk, csak válogatott cikkeket vagy mindössze tartalomjegyzéket és/vagy tartalmi kivonatokat közlő folyóiratok. Habár a könyvtár megbízható, jó nevű szolgáltatóknál fizette elő őket, legtöbbjük kiadójánál igazolnia kellett az előfizetés tényét a vevőkód közlésével. Ez további bonyodalmak forrása volt, hiszen ez általában a postai borítékon szerepel, amit az ember a legritkább esetben őriz meg. Ráadásul a kód évente változhat is. Mikor mégis kollégái segítségével sikerült összegyűjteni a borítékokat, a rajtuk szereplő vevőkódokat beírta a tájékoztató füzetbe. A borítékok és folyóiratok forgatása közben számos ingyenesen hozzáférhető elektronikus folyóirat hirdetésére bukkant. És most már volt egy olyan listája, amelyről megállapítható volt, mely folyóiratok elektronikus változatához való hozzáférést kell még megszerezni.

A következő lépésben meglátogatta a maradék előfizetett folyóirat honlapját. A tájékoztató füzetben megjegyzéssel látta el azokat a folyóirat címeiket, amelyeknél csak tartalomjegyzék vagy csak egyes cikkek teljes szövege volt elérhető, a saját listájáról pedig törölte ezeket. A maradék elérhetőségének biztosítása bizonyult a legfárasztóbb feladatnak. A regisztrációhoz gyakran rengeteg adatot kérnek, valamint használói nevet és jelszót kell választani. Célszerűnek tűnt a hozzáférés jogosságának e-mailes visszaigazolását kinyomtatni, és összetűzni egy olyan borítékkal, amelyben a nyomtatott változat érkezett. És persze az azonosítókat be kellett vezetni a tájékoztató füzetbe. Ennél a pontnál már nyilvánvalóvá vált, hogy hiába a nyomtatott folyóiratra való előfizetés, ez nem jelenti minden esetben az

elektronikus változathoz való automatikus hozzáférést. Más periodikumoknak pedig nincs elektronikus változata, vagy olyan macerás az elérésük, hogy aligha éri meg a fáradságot. Egyesek pedig nem maguk végzik a felhasználók regisztrálását, hanem egy másik szervezethez irányítják az érdeklődőt, melyek közül néhány térítési díjat számol fel a szolgáltatásért. Az Ingenta, az Ideal és a Synergy szolgáltatási feltételeiről részletesebben is olvashatunk.

Most már nem maradt más hátra, mint a késsel, sárgával, megjegyzésekkel és áthúzásokkal ékes listát úgy átszerkeszteni, hogy abban a könyvtár használói is kiismerjék magukat. A cél az volt, hogy a könyvtár olvasói – és csakis ők – minél egyszerűbben és gyorsabban hozzáférjenek az őket érdeklő elektronikus folyóiratokhoz. Ezt is sikerült megoldani. A könyvtár honlapjáról link vezet az elektronikus folyóiratok listájához. A jelzés nélküliekre kattintva egyenesen a folyóirathoz jut a használó. Amelyik mellett az Ebsco vagy az Ovid ikonja látható, ott szükséges a jelszó ismerete. Emellett pedig csinos, A5-ös formátumú irattartókat kapnak az olvasók, melyben minden folyóiratról külön lap található, a megfelelő tudnivalókkal, úgymint a cím, az elérés módja, a szükséges jelszó és az információ utolsó frissítésének dátuma. Végül pedig szórólapot is szerkesztettek az elektronikus folyóiratokra vonatkozó tudnivalókról.

Most pedig vonjuk le a következtetéseket. Először is: lehet, hogy a jövő az elektronikus folyóiratoké, de elérhetővé tételük egy kis könyvtár számára pillanatnyilag elég nagy erőfeszítést kíván. Másodsor: senkiben sem tudatosul, hogy milyen sok munka van a viszonylag könnyű hozzáférés mögött, ezért valószínűleg még csak az elektronikus folyóiratok lovagjává sem ütnek bennünket. Esetleg akkor arathatunk elismerést, ha egy be nem érkezett –nyomtatott – folyóiratszámából van a nyájas olvasónak mulhatatlanul és azonnal szüksége egy cikkre, és mi ezt percek alatt prezentáljuk a számítógépen. Harmadszor: fontos szem előtt tartani,

hogy nem egyszeri feladatról van szó. Az információk állandó frissítést kívánnak, amire a jövőben is időt kell szánnunk. Negyedszer: amihez az olvasó hozzáfér a számítógépen, abból nyomtatni is fog. Lesz-e ehhez elegendő papír, festék és nyomtató kapacitás?

Az 550 előfizetett folyóiratból 160-nak a teljes szövegű elektronikus változatához lehet most hozzáférni a könyvtárban. A sziszifuszi munka kivitelezője a 200 elérését tűzte ki célul. Aki kíváncsi, hogy halad, látogasson el a könyvtár honlapjára. Címe: <http://tch.anu.edu.au>.

Fazokas Eszter

01/303

SORLI ROJO, Ángela – MERLO VEGA, José Antonio: Estilos de citas y referencias de documentos electrónicos = Rev.Esp.Doc.Cient. 23.vol. 2000. 4.no. 483-496.p.

A hivatkozás formái elektronikus dokumentumok esetében

Elektronikus dokumentum; Hivatkozás

Az elektronikus dokumentumok terjedésével egyidejűleg megjelent az idézésük, a rájuk való hivatkozás formái meghatározásának szükségessége. E hivatkozási formátumoknak jelenleg számos előírása van. A cikk az előírások legfontosabb web-forrásait ismerteti (természetesen http-címeikkel együtt). A fejezetek címei: címtárak és általános források, főbb idézet-formátumok (ISO, MLA, APA), egyéb formátumok.

01/304

PENTZ, Ed: Brief communication: reference linking with CrossRef = Interl. Doc. Supply. 29. vol. 2001. 1.no. 20-22.p.

A publikációkban szereplő hivatkozások és a vonatkozó cikkek teljes szövegének összekapcsolása

az együttműködéssel készülő CrossRef rendszer segítségével

Elektronikus publikáció; Hivatkozás; Teljes szövegű adatbázis

Közismert, hogy a tudományos közleményekben található szakirodalmi hivatkozások a kutatók számára fontos információértékkel bírnak. Amióta a tudományos folyóiratok online módon is hozzáférhetőek, számos új lehetőség kínálkozik a felhasználók számára; az egyik ilyen pl. a hivatkozási csatolások (citation links) alkalmazása. Ezidáig csak egy-egy szervezeten (pl. Stanford Egyetem, High Wire Press) belül vagy egy szűkebb szakterület (NASA Astrophysics Data System) néhány folyóirata esetében, illetve két intézmény közötti megállapodás keretében (ilyeneket kötött az ISI), vagy az Academic Press IDEAL hatalmas folyóirat-gyűjteménye és egy másodlagos kiadó között jött létre ilyen együttműködés. Technikailag a hivatkozások összekapcsolása algoritmusok alkalmazásával történt, amelyek az URL-eket alkalmazták. Az egyes kiadóknak ma már több száz intézménnyel kellene kétoldali megegyezést kötniük; ehelyett született a CrossRef, amely szabványokon alapuló, hatékonyan működő DOI-alkalmazás.

1999-ben két fontos esemény vezetett a CrossRef szolgáltatás megszületéséhez. Az egyik az volt, hogy a NISO (National Information Standard Organization), a DLF (Digital Library Federation), a NFAIS (National Federation of Abstracting and Indexing Services) és az SSP (Society for Scholarly Publishing) által közösen szponzorált rendezvények nyomán Caplan és Arms (1999) tanulmányban összegezte a hivatkozási csatolások alapproblémáit, a másik pedig az, hogy elindult a DOI-X projekt, amellyel azt kívánták igazolni, hogy a szabványosított meta-adatok és a digitális azonosítók felhasználhatók egy hatékony csatolási rendszer létrehozására. A DOI-rendszer nem képes a szabványosított meta-adatok összegyűjtésére, ezért volt szükség a CrossRef szolgáltatásra.

A világ vezető természettudományi-műszaki-orvostudományi kiadói létrehoztak egy non-profit, független szervezetet (PILA, Publishers International Linking Association, Inc.), amely a CrossRef-et egy egyesült államokbeli központból, Burlingtonból (Ma.) működteti. Jelenleg több mint negyven kiadó vesz részt benne 3100 folyóirattal. Az adatbázis két milliónál is több folyóiratcikket tartalmaz, és tervezik, hogy referenz-anyagokkal – lexikonokkal, enciklopédiákkal stb. – is bővítik az adatbázist.

A CrossRef „digitális kapcsolótáblaként” funkcionál; nem teljes szövegű anyagokat tartalmaz, hanem a DOI-számok alapján csatolásokat hoz létre, amelyek a cikkek meta-adataira mutatnak rá, és a kutató erre kattintva jut el a kiadó weboldalán található cikk bibliográfiai hivatkozásához és – a legtöbb esetben – tartalmi kivonathoz is.

A kiadók a CrossRef-ben a következőképpen vesznek részt: a cikkek meta-adatait letétbe helyezik az

adatbázisban, a cikkben szereplő hivatkozások esetében megszerzik a DOI-azonosítót, majd annak felhasználásával létrehozzák a csatolást.

A kiadónak először egy DOI-prefixumot kell igényelnie a Nemzetközi DOI-Alapítványtól (IDF) a címen, majd a metaadat-adatbázishoz (MDDDB) el kell küldenie a cikk minimális meta-adatait a DOI-számmal és a prefixummal együtt. (Kötelező adatok: a folyóirat címe, ISSN-je, az első szerző neve, a kezdőoldal száma, év és füzettség.) Ezután küldi el a cikk-hivatkozásait az ún. „Reference Resolver”-be, ami a visszakeresést és a csatolás létrehozását segíti.

A CrossRef a kutatók számára ingyenes; a költségeket különbözőképpen fedezik. (Az érvényes díjszabások a CrossRef weblapján olvashatók.) Még megoldásra vár egy-két fontos probléma, elsősorban a digitális tartalmak archiválásának kérdése.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 248, 261, 311-312

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárépítés, -berendezés

Lásd 238

Számítógépes könyvtári rendszerek

01/305

KING, Peter: Case study: implementing a new library management system at Bristol University: experiences with Aleph 500 = Program. 34.vol. 2000. 4.no. 385-396.p.